

Anna Helle

**”Kuoleman lumous nuorella iällä”
Tytöt ja kuolema Monika Fagerholmin *Amerikkalaisessa
tytössä***

Monika Fagerholmin hieno, August-palkinnon voittanut *Amerikkalainen tyttö* (2004) on romaani tytöistä ja kuolemasta. Se on ensimmäinen osa kaksiosaisesta teoksesta ”Säihkenäyttämön loppu”, jonka toinen osa valmistuu näillä näkymin vuonna 2009. Kuka amerikkalainen tyttö oikein on, ja mitä hänelle tapahtui?

ULLA MONTAN

”Meitä ei pysäytä mikään, kun leikkimme alkaa”

Amerikkalaisen tytön tarina menee jotakuinkin näin: Seudulle saapuu amerikkalainen tyttö nimeltään Eddie, johon ystävykset Bengt ja Björn rakastuvat. Pian Eddie kuolee pudotessaan kalliojyrkänteeltä Bule-lammen pohjaan. Kukaan ei tunnu tietävän, miten se tapahtui. Samana iltana Björn hirttäytyy ja Bengt lakkaa puhumasta.

Vuosia myöhemmin seutulaiset tytöt Sandra ja Doris kiinnostuvat Eddien tarinasta, ja he alkavat leikkiä sitä yhdessä. Kuolema kiehtoo tyttöjä yhä enemmän, ja pian leikin ja toden rajat alkavat häilyä. Dorikselle leikistä tulee lopulta totista totta: myös hänet löydetään kuolleen Bule-lammen rannalta.

Vaikka koossa ovat oivalliset jännityskertomuksen ainekset, *Amerikkalainen tyttö* ei ole aivan tavallinen jännityskertomus – oikeastaan kaukana siitä. Romaani on kokeellinen ja hyvin runsas, ja siinä on lukuisia kiinnostavia sivupolkuja ja henkilöitä sekä paljon salaperäisiä yksityiskohtia. Suurin kysymys kuuluu: mitä oikein tapahtui? Mikä Sandran ja Doriksen tarinoissa on totta ja mikä kuvittelua? Voidaanko niitä edes erottaa toisistaan?

Doris Yö ja Sandra Päivä

Kun kysyn asiaa kirjailija Monika Fagerholmilta, hän vastaa, että *Amerikkalaisessa tytössä* on kyse juuri siitä, että lukija ei tiedä, mikä on totta ja mikä mielikuvitusta. Ja myös siitä, voiko lukija edes tietää.

– Kaikessa mitä olen kirjoittanut, olen tutkinut kertomusta ja kertomista. Itse asiassa olen ollut aika epäluuloinen itse kertomusta kohtaan, joka ei ole vain suuri, hieno ja ihana. Siinä on aina myös reikiä ja onkaloita – tyhjiä välejä, jotka eivät näy. Se, mitä ei kerrota. Ja koska rakennamme esimerkiksi kuvan itsestämme ja historiasta kertomusten kautta, on ideologisesti varsin kiinnostavaa tutkia kertomuksen ehtoja.

– *Amerikkalaisessa tytössä* halusin asettaa nämä kysymykset kahden pienen tytön maailmaan. Sandran ja Doriksen on tavallaan pakkokin luoda ja kertoa tarinoita selvitäkseen asioista, joita he ovat joutuneet kokemaan. Amerikkalainen tyttö -leikki on Sandran ja Doriksen kolmas leikki: kahdessa muussa leikitään Sandran tarinoita hänen äitinsä katoamisesta ja Doriksen järkyttäviä tarinoita hänen kotiolosuhteistaan. Silloin raja ”toden” ja mielikuvituksen välillä muuttuu helposti hyvin hämäräksi. Mutta en usko, että näin käy vain minun kirjassani, vaan itse todellisuus on sellainen.

Sandra Wärn asuu isänsä Oolantilaisen kanssa Seudun liejuisimman laidan talossa, joka on Sandran mukaan kopio itävaltalaisesta alppimajasta. Sandra on hapan ja yksinäinen lapsi, josta kukaan ei oikeasti pidä huolta. Hänellä on äidistään Lorelei Lindbergistä vain hyvin hataria muistoja, ja itse asiassa jopa nimi ”Lorelei Lindberg” on Doriksen keksimä. Sandran tarinoista päätellen äidillä saattoi olla pieni kangaskauppa nimeltään Pikku Bombay. Ja äiti lähti ehkä uuden miehen mukaan helikopterilla koti-

pihasta. Mutta Sandra muistelee myös kuululleensa laukauksia kotitalossaan...

Doris Flinkenberg taas on kotoisin suolla sijaitsevasta tugarähjästä, jossa hän on asunut äärimmäisen väkivaltaisten vanhempiansa kanssa. Doriksen onnistuu kuitenkin paeta kotoaan, ja hän löytää uuden kodin Seudun serkkuperheestä. Doris otetaan perheeseen, kun Björn on tappanut itsensä, mihin tyttö toteaa vain, että ”yhden kuolo on toisen leipä”. Doris rakastaa c-kasetille nauhoittamiaan iskelmiä ja ”Rikoksia elävästä elämästä” -lehtiä.

Kiehtova kuolema

Tytöt leikkivät yhdessä Lorelei Lindbergiä, suokuningatarta (eli Doriksen äitiä) ja amerikkalaista tyttöä. Leikkeihin kuuluu paljon rekvisiittaa, kuten vaatteita, lauluja ja hokemia. Yksi niistä on amerikkalaisen tytön laulu ”*Katso äiti, ne ovat tärvelleet minun lauluni*”. Sandra ja Doris lumoutuvatkin eniten juuri leikistä, jonka he kehittävät amerikkalaisen tytön tarinasta. Etenkin Dorista kuolema alkaa kiehtoa jopa pelottavan paljon. Miksi kuolema kiehtoo heitä? Ja miksi me haluamme lukea esimerkiksi murhamysteereitä?

– Uskon, että ihmisellä on nuorena erityisen intensiivinen suhde kuolemaan, joka muuttuu vanhetessa jotenkin todellisemmaksi, Fagerholm vastaa. – Kuolema on nuorelle enemmän idea kuin jotain arkipäiväistä ja konkreettista. Ja kuolemalla ideana, metaforana, symbolina tai kuvana on valtava vetovoima – juuri tässä imussa Sandra ja Doris elävät. Näin on osittain siksi, että he ovat nuoria. Toinen syy on se, että amerikkalainen tyttö edustaa Sandralle ja Dorikselle jotain sellaista, joka liittyy siihen, että he ovat molemmat pohjimmiltaan kaltoin kohdeltuja ja laiminlyötyjä lapsia. Amerikkalaisesta työstä tulee heille ehkä tavallaan jonkinlaisen sijaiskärsijän kuva...

– Mutta yleensä ottaen kuolemassa on esimerkiksi dekkareissa kyse ehkä jostain äärimmäisestä. Ei pelkästään kuolemasta, vaan myös väkivallasta. Ja kun esitetään jotain äärimmäistä, voidaan samalla käsitellä ja työstää muita suuria kysymyksiä. *Amerikkalaisessa tytössä* halusin antaa juuri Sandralle ja Dorikselle oikeuden kantaa tällaisia suuria kysymyksiä esimerkiksi syyllisyydestä, vastuusta, totuudesta ja valheesta sekä elämästä ja kuolemasta, ihan niin kuin Oikeassa Kirjallisuudessa. Mutta halusin sen tapahtuvan heidän omilla ehdoillaan.

Koomisuus ja toisto

Vaikka *Amerikkalainen tyttö* on kuolema-teeman ympärille rakentunut teos täynnä tavalla tai toisella traagisia henkilöahmoja, se ei ole synkkä tai raskas kirja. Siinä on monia koomisia piirteitä; välillä kuolemia tuntuu olevan aivan liikaa, ja tästä liioittelusta syntyy koominen vaikutelma. Usein myös henkilöiden melodramaattisuus ylittää pisteen, jossa se muuttuu huvittavaksi. Oletko samaa mieltä siitä, että kirjaasi lukiessa

voi myös nauraa?

– Kyllä, koomisuus on aivan erottamaton osa teosta. Halusin löytää sellaisen sävyn, että lukija voisi hymyillä tai nauraa henkilöiden kohtaloille, mutta samalla kuitenkin tavallaan liikuttua tai järkyttyä niistä. Doriksen halusin kuvata juuri sellaiseksi, että hänelle voisi nauraa miltei joka käänteessä, mutta kuitenkin jotenkin hyvin hellästi, Fagerholm vastaa.

Yksi silmiinpistävä piirre romaanissa on myös se, että siinä on runsaasti toistuvia lauseita vähän samaan tapaan kuin Fagerholmin edellisessä romaanissa *Diivassa*. Tällaisia ovat muun muassa ”Rakkautemme on mannermainen juttu” ja ”Nach Erwald und die Sonne”. Mistä näissä toistuvissa fraaseissa oikein on kysymys?

– Ne voi tulkita miten haluaa. Niissä on kyse melodiasta, mutta myös siitä, missä ne esiintyvät: kun joku sanoo jotain, se ei välttämättä ole sama asia kuin silloin, kun joku toinen sanoo sen. Ja jos ajatellaan filosofisesti, on kyse yksinkertaisesti siitä, että samaan virtaan ei voi astua kahta kertaa. Joten se merkitsee myös sitä, että sivulla 17 sanottu asia ei ole sama kuin sivulla 264, vaikka sanat olisivat samat. Mutta toistuvat fraasit ovat minulle myös todellinen ”darling”, ja minä ja oikolukijani joudumme poistamaan niitä paljon.

Monet toistuvista fraaseista tuovat mieleen iskelmäsanoitukset, ja ne voidaan tulkita lainauksiksi Doriksen soittamista iskelmistä. Lisäksi Fagerholm huomauttaa, että iskelmä on myös yksi teoksen tyylin tasoista, jossa yhdistyvät banaali ja vakava. Mutta kun kysyn häneltä tarkemmin musiikin merkityksestä teoksessa, hän toteaa, ettei haluaisi puhua siitä vielä, kun teoksen toinen osa on yhä tekeillä. Sen verran Fagerholm kuitenkin sanoo, että musiikki voi viedä meidät sellaisiin paikkoihin itsessämme, jotka ovat kaikkien sanojen ja kertomusten tuolla puolen.

Muoto ei saa olla pääasia

Amerikkalainen tyttö on muodoltaan monimutkainen ja haastavakin, mutta teos on silti hyvin toimiva ja harkittu kokonaisuus. Fagerholmilla tuntuu olevan kyky kirjoittaa polveillen ja moniäänisesti ilman että teksti kadottaa jäntevyytensä, ja tämä koskee myös hänen aiempia romaanejaan *Ihanat naiset rannalla* (1994) ja *Diiva* (1998). Fagerholm ilahtuu, kun mainitsen, että pidän tavasta, jolla *Amerikkalainen tyttö* yhdistelee eri lajeja jännityskertomuksesta kokeelliseen romaaniin. Ja kun lisään, että minusta *Amerikkalainen tyttö* muistuttaa jollain lailla *Twin Peaks* -tv-sarjaa, Fagerholm myöntelee.

– Juuri niin haluan kirjoittaa, hybridejä. *Twin Peaks* -tunnelma – niin, ajattelin kyllä sitä. Pidin *Twin Peaksistä* todella paljon. Vaikka hämmästyin hieman, kun luin David Lynchin haastattelusta, ettei hän itsekään tiennyt Laura Palmerin murhaajaa, vaikka sarja oli jo pitkällä. Eihän niin saa olla! Silloin muodosta tulee jotenkin isetarkoituksellinen. Minä haluan kirjoittaa sellaisia kirjoja, joissa muoto sopii täsmälleen yhteen sen

kanssa, mistä kirjoitan. Sellaista muotoa ei voi löytää ajattelemalla, vaan se on löydettävä kirjoittamalla. Siksi minulla menee kirjoittamiseen niin helvetisti aikaa.

Millaista sitten oli kirjoittaa *Amerikkalaista tyttöä*?

– Siihen meni kauan, kuusi vuotta. Osittain se johtuu siitä, että kyse on kaksiosaisesta teoksesta, ja olen kirjoittanut molempia osia yhtä aikaa. Jännityskertomuksen osalta työ oli vaikeaa, sillä minun oli opeteltava monia asioita, ja tein myös monia erehdyksiä. Yhdessä varhaisessa versiossa mukana oli esimerkiksi etsivä, mutta huomasin, että hän oli kaiken aikaa sen tiellä, mistä halusin kirjoittaa. Jätin hänet siis kokonaan pois, jolloin tilanne muuttui jännittäväksi, Fagerholm kertoo ja jatkaa:

– Tuo aika oli sotkuista myös minun omissa elämässäni, koska minun oli aikuistuttava samaan aikaan. Ja melko kauan meni siihen, että löysin romaanilleni sopivan muodon. Joten *Amerikkalaisen tytön* kirjoittamiseen kuului siis jonkinlaista epävarmuutta, mutta sellainen voi olla hyvin hedelmällistä. Saattaa olla hyväkin asia, ettei aina tiedä, mitä pitäisi tehdä.

Kirjallisuus on elämää

Fagerholmin teosten kokeellisuus on niin toimivaa, pakotonta ja uusia maailmoja luovaa, että sitä ei voi olla ihailematta. Fagerholm on suomenruotsalainen kirjailija, hän kirjoittaa ruotsiksi, ja suomenruotsalaisella kirjallisuudella on pitkät perinteet kokeellisen tai avantgardistisen kirjallisuuden alueella. Mainitsen esimerkkeinä Edith Södergranin ja Gunnar Björlingin, ja Fagerholm lisää, että yhtä hyvin voidaan puhua myös sellaisista kirjoittajista kuten Thomas Wulff, Martin Enckell ja Agneta Enckell. Mistä johtuu suomenruotsalaisessa kirjallisuudessa usein esiintyvä ennakkoluulottomuus uutta kohtaan? Entä miten näet suomenkielisen ja suomenruotsalaisen nykykirjallisuuden välisen suhteen, ja millainen on suomenruotsalaisen kirjallisuuden nykytilanne?

– Luen hyvin paljon suomalaista nykykirjallisuutta jo työnkin puolesta. Suurin ongelma uudessa suomenkielisessä kirjallisuudessa on mielestäni se, että se viittaa liian usein vain itseensä. Tämä tekee siitä helposti ennalta arvattavaa. Mutta ei suomenruotsalainen kirjallisuuskaan ole nykyään, noin yleensä ottaen, niin suurta ja hienoa.

– Luulen, että suomenruotsalaisen kirjallisuuden kokeellinen juonne johtuu osittain läheisestä suhteesta ruotsalaiseen kirjallisuuteen. Mutta kenties merkittävämpi syy on kuitenkin vähemmistöasemamme. Tiedämme, ettemme riitä yksin, ja siksi on mentävä ulos omista ympyröistä ja otettava vaikutteita muualta. Nykyään suomenruotsalaisuus on poliittisesti ajatellen todella Pientä ja Tukahduttavaa; puhutaan paljon identiteetistä ja ”oikeasta suomenruotsalaisuudesta”, mikä on hyvin tuhoisaa sellaiselle, joka haluaa kirjoittaa ja ajatella vapaasti. Suomenruotsalaisten piiri on niin pieni, että ei ole edes mahdollista kuulua vain siihen.

Olet sanonut toisaalla, että et halua kutsua itseäsi kirjailijaksi. Mitä tarkoitat sillä?

– En halua kiinnittyä mihinkään mielikuvaan itsestäni kirjailijana, Fagerholm vastaa. – En siis halua ajatella sitä, kuka ja miten olen suhteessa johonkuhun muuhun kirjallisella kentällä. Silloin kuluu paljon enemmän energiaa tuon mielikuvan ylläpitämiseen ja kaunistamiseen kuin vapaaseen ajattelemiseen ja tekemiseen. Jos haluan olla jotain ”itse”, niin ehkä sitten käynnissä oleva projekti. Mutta kirjallisuus on elämää ja se käsittelee elämää. Se on kaikista tärkeintä.